

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ – ЩИТ І МЕЧ УКРАЇНСТВА

Анатолій В. ФУРМАН

Copyright © 2012

“І дав Ти мені щит спасіння Свого,
і чинить великим мене
Твоя поміч!”.
(Біблія. Друга кн. царів 22:36 [1, с. 323])

“Плоть ничтоже, дух животворить...”.
(Григорій Сковорода [5, с. 286])

Стратегія національної безпеки України основними пріоритетами політики визначає досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об'єктивних, так і штучно створених суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та суто місцевого характеру. При цьому головним є безумовне додержання конституційних гарантій прав і свобод кожного громадянина. Вона передбачає поширення серед різних соціальних, вікових, освітніх, культурних верств українського народу *ідеї спільності історичної долі*, переваг тісної співпраці і взаємодопомоги, безпосередньої залежності між успішністю громадянського життя і рівнем єдності українського соціуму, що сприятиме світоглядному утвердженню і духовному оформленню **національної ідеї** як *путівника у майбутнє нації*.

Українська національна ідея жевріла століттями, але лише близько ста років як отримала належне філософсько-наукове підґрунтя. Її розвиток відбувався в органічній єдності зі складним і суперечливим процесом пробудження *національної самосвідомості*, прагненням українського народу національно і політично самовизначитись, ідентифікуватись. Саме у цей історичний час національна ідея, мов біблійна Віфлеємська зоря, зійшла на небосхилі сучасної цивілізації, підтверджуючи факт народження нової етнонаціональної спільності – **українства**, покликаного на здійснення богонаступної життєвої місії.

Брак та викривлення історичних знань, деформованість національної свідомості і несформованість активної патріотичної позиції нинішнього посттоталітарного українства, на жаль, і сьогодні породжують неясне уявлення про українську національну ідею, тиражуючи різне розуміння її місця та ролі в сучасних державотворчих процесах. Освітнє, інформаційне та духовне усунення постколоніальних ідеологічних завалів і залишкових уламків різних, часто взаємоне прийнятних, ідеологем, найперше комуністичних і викривлених радянською пропагандою націоналістичних як ворожих, відволікає значні національно свідомі сили на відповідні історичні екскурси з метою пояснення суспільному загалу генези цієї ідеї та її захисту від українофобів, замість того щоб використати її консолідуючий потенціал для *умогутнення власної держави* в усіх сегментах суспільного виробництва.

Нині відчувається дефіцит позитивних соціальних індикаторів, які служили б емпіричними референтами реалізації та інтелектуального забезпечення національної ідеї упродовж найближчих десятиліть. Дедалі сильніше дається взнаки неприхований антиукраїнізм, у тому числі і серед високопосадовців, який поглиблює економічну кризу, зводить до вторинності нашу мову, культуру, звичаї, традиції. У нас не лише несформована відповідна громадська думка, а й великою мірою відсутня *громадянська совість нації*. Ліна Костенко нещодавно про це сказала так: “Гуманітарна

аура українського соціуму так і не сформована...“ (23.10.2011, а також [2]).

Кожен християнин знає, що дух визначає справжнє здоров'я і могутність як окремої людини-воїна, так і гурту, етносу, нації. Він вірить, що немає кращої сили вистояти, звісно, з Божою допомогою, у найзапеклішій боротьбі за виживання, як *сила духу*. Тіло – фізичне і культурне – живе і вчиняє, тому що наповнене духом, просякнуте його невидимою, проте такою реальною енергетикою. Найкраще це поетично висловлено як гімн генієм Івана Франка:

**“Вічний революційонер –
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю,
Він живе, він ще не вмер...”** [7, с. 22].

Українська національна ідея – це і є *дух українськості*, котрий утворює ядро суспільної та індивідуальної свідомості, чітко визначаючи ментально зумовлений спектр світоглядних позицій народного загалу і національної еліти, їх самосприйняття і домагання, настановлення і мрії, ціннісні орієнтації і смислоформи. Критично-рефлексивне опрацювання цього духу самим українством та згармонізування його благодатної інтенційності, поєднуючи емоційно-почуттєву та раціонально-розумінневу складові соціального організму, не лише обнадіює сьогоденній момент *державотворення*, а й інтелектуально випрозорює шлях нації у краще майбутнє. Тому українська національна ідея – це ще й дуже важливий історичний перехід українства у розширенні горизонтів власної масової свідомості – *від ідеї нації до одухотвореної національної ідеї*, котрою натхненні на самовіддані діяння і вчинки мільйони громадян, тисячі владників, сотні представників патріотично налаштованої еліти. Відтак національна ідея як дороговказ і потрібна для того, щоб *дух українськості* не жеврів, а еволюціонував, чітко програмуючи, *для чого, чому, куди і як* рухатися-розвиватися українцям у цьому багатопроblemному світі.

Відмінність та біда української історії полягає в тому, що аристократія (еліта) тривалий час була бездержавною. Тому її достойники або перебували на службі метрополій, або ж були нещадно гноблені на рідній землі. Лише небагатьом вдавалося підніматися з колін після чергового геноциду зі сходу чи заходу. Але найстрашніше те, що цей, століттями експериментований на нації, *геноцид* засів глибоко у *підсвідоме народу*, блокував вихід у буденність його духовних сил. Вочевидь треба не лише чотирьох поколінь національно свідомої юні,

котра б виросла у часопросторі сталої державності, щоб ці свіжі сили українства були розув'язнені не тільки зовнішньо, тобто способом повсякденного життя, а й внутрішньо, себто сягнули найпотаємніших закутків *українського характеру* [6; 8]. І в цій справі не обійтися не стільки без матеріального достатку, який є вагомим складником щасливої нації, скільки без спільно опрацьованого і соборно пережитого *ідеального образу світобачення*, котрий слушно поіменовується словосполученням “українська національна ідея”, що є *ідеологічним прапором сучасного українства*. Про те, що духовна складова цієї ідеї є визначальною яскраво засвідчують такі слова істинного самородка української землі Івана Франка:

**“... Словом сильним, мов трубою.
Міліони зве з собою, –
Міліони радо йдуть,
Бо се голос духа чуть...”** [7, с. 22].

Приємно те, що на авансцені вітчизняної історії безупинно, десятиліттями і століттями, грала свою священну симфонію ще одна Богом дана риса-властивість української душі – *здатність до національного самовідтворення* [див. 6]. Ось чому українець перш за все облаштовує – матеріально, соціально, духовно – свою сім'ю, родину, тобто *рідний дім*, переносить самоврядування з громади на своє обійстя, у якому ще зберігає рештки своєї волі. Часто замкнувшись у хуторянському світі, він відгороджується від держави і суспільства, розуміє несправедність не як майнову нерівність, і не як підлеглість усіх сущих одному несправедливому закону, а вбачає її в державній двозначності і в суспільній нещирості, у тому, що називають розбіжністю між законодавством і законочинством, між мораллю і дією, декларативними і реальними вчинками можновладців. Для українця несправедним є просити у чиновника дозволу на те, що належить йому за фактом громадянства цивілізованої держави. Тому він, скажімо, не розуміє, навіщо своїми податками утримує чиновників, забезпечує їх, а потім дає хабарі, якщо сам мусить виконувати їхню роботу. Його дратує і гнітить, коли держава вимагає від нього все більше й більше, і водночас перешкоджає заробляти гроші, з яких він міг би сплачувати податки. Його обурює майнова нерівність лише тоді, коли вона принижує *гідність*. Тож українець витворює праведний світ у своїй хаті, й іншого способу зберегти порядність за умов тотальної несправедності не бачить. *Хуторянство* – це не стільки фізична, скільки психологічна

фортеця, де він перебуває у перманентній обороні від несправедностей державного устрою і суспільних негараздів.

Українська національна ідея – це своєрідна нитка Аріадни для сучасного українства, з допомогою якої воно зможе нарешті вийти із лабіринту своєї драматичної історії, здолати хаотичність багатопроблемного суєтного повсякдення й домогтися торжества порядку та успіху на шляху творення суспільства сталого психокультурного розвитку вже в найближчому майбутньому [див. 8]. Проте для досягнення цього надзавдання названа ідея має щохвилино виконувати у свідомості і справах кожного українця дві взаємозалежних функції – бути надійним щитом, який відводить будь-які недружні світоглядні удари та здійснює ворожі ідеологічні атаки, і водночас обопільно гострим мечем, з допомогою якого відсікається громадянське і суто політичне невігластво та ліквідовуються “ракові пухлини” українофобії і людиноненависництва.

У міфології, як відомо, щит і меч символізують сонячний диск і промені, Бога-отця і Бога-суддю, пограниччя розуму і незнання. Так, щит – це атрибут персоніфікованої доброчесності, символ прихованої захисної жіночої порядності, котра перейшла у духовний план, а у християнстві – Всевишній як щит обраного ним народу і віра в Ісуса Христа-Спасителя [див. 1, Кн. Буття 15:1, с. 20; Друга Кн. царів 1:21, с. 300; 22:36, с. 323; Кн. псалмів 17:31, с. 520; 90:4, с. 564 та ін.]. Захисна функція української національної ідеї полягає в долученні якомога більшого народного загалу до *українотворення* в усіх сегментах суспільного виробництва – господарському, соціальному, культурному, духовному. Вищим ступенем прийняття цієї ідеї є чітке розуміння політичної мети нації, її історичної ходи-місії. Саме, відображаючи глибинний рівень національної свідомості, сукупність її ціннісних настанов, спрямування мислення народу, здатність відчувати і діяти співзвучно національним інтересам, вона постає як своєрідний *духовний щит народу*. Національна ідея формується залежно від традицій, культури, соціальних структур нації, усього середовища буття людини і водночас сама впливає на них як джерело культурно-історичної динаміки розвитку єдино усупільненого загалу, свідомості і самосвідомості кожного громадянина. Аналогічно тому як у давні часи втрата воїном щита у бою вважалась великим безчестям, так

само втрата нацією *об’єднувальної ідеї як духовного щита* є її оголення перед спокусами сучасного світу (щонайперше перед грошима, владою, багатством), а відтак позбавлення її тих психокультурних засобів (проукраїнська державна ідеологія, висока національна свідомість і самосвідомість громадян тощо), без яких неможлива ні політична свобода, ані державна незалежність. При цьому *добробут* українського народу становить універсальну передумову української національної ідеї як об’єднавчої для суспільного організму [8, с. 25–26], тоді як внутрішня комфортність життя кожного громадянина – це основа повноцінної *духовної соборності українства*. Верховенство національних інтересів на тлі добробуту всіх і кожного – вихідна точка відліку *плідного українотворення*, у лоні якого українська національна ідея консолідує соціум, створює світоглядні орієнтири й соціальні рушії його розвитку, а у підсумку забезпечує Україні гідне місце у глобальній системі світового повсякдення.

Меч традиційно символізує чоловічу силу, владу, честолюбність, лідерство, вищу справедливість, мужність, пильність, усепрониклий розум, силу інтелекту, прозорливість; у християнстві – це важливий образ божественної мудрості і правди, символ непереможної небесної істини, котра джерелить із вуст Христа; в буддизмі – зброя мудрості, що відсікає невігластво. Так, святий Іван, будучи в душі Господнього дня, записав: “Оце каже Той, що має меча обосічного...” [1, Об’явлення св. Івана 2:12, с. 1136]. В доповненні до щита *ідейний меч* потрібен українській нації для того, щоб надати їй достатніх життєвої сили та вольової енергетики, вселити у її громадянську свідомість гідність і дух патріотизму, додати зосередженості і відповідальності за власне майбутнє, нарешті поєднати переваги благородної української душі і фізичну незламність, мудрість і мужність.

У цьому контексті важлива складова української національної ідеї – уявлення про чесну й ефективну владу, реальні шляхи подолання корупції, оптимальне використання бюджетних ресурсів, які є результатом праці всього суспільства. Ці уявлення близькі й зрозумілі кожній людині, чим, на жаль, зловживають політики й політтехнологи під час виборчих кампаній, перетворюючи їх у гасла й засоби маніпулювання масовою свідомістю. Держава у свідомості пересічного українця завжди пер-

соніфікується в особі конкретного чиновника і матеріалізується в його повсякденних рішеннях й стилістиці службової поведінки. Об'єктивні чинники, які зумовлюють складність проведення антикорупційних заходів, – це природний конфлікт державних і приватних інтересів, який точить та роз'їдає професійне сумління кожного чиновника. Осередя корупції головню перебуває у структурному зрощенні влади і бізнесу. В багатьох випадках маємо класичні приклади прояву так званої регуляторної стратегії захоплення – моделі державного управління, за якою цілі органи влади й окремі службовці, замість захисту суспільних інтересів, починають діяти на користь тих суб'єктів, чию діяльність вони зобов'язані регулювати.

Отож, для масового соціального утвердження *української національної ідеї як щита і меча українського сонцяєйного духу* існують численні *р* *и* *з* *и* *к* *и*, котрі можна оминати або, принаймні, мінімізувати їх вплив на перебіг буденності тільки шляхом належного *українотворчого у змістовлення* усіх сфер суспільного життя – політики, економіки, виробництва, освіти, науки, культури, дозвілля, інституту сім'ї. А для цього потрібна звитяжна, повсякденна, майстерна та відповідальна *п* *р* *а* *ц* *я* усіх разом і кожного зокрема.

І це природно, адже “для того щоб щось створити, – будь-що, у тому числі й у сфері духу, – потрібна робота, а робота завжди в кінцевому підсумку виконується мускулами. Можна, за бажанням, говорити про мускули душі, розуму, громадянськості, історичності...” [3, с. 185] і, звісно, про *духовні мускули нації*, котрі мають перебувати в постійному напруженні, а ще краще – у стані спрямованого діяльного вишколу. Їх, як відомо, день-у-день, рік-у-рік тренують *соборними альтруїстичними вчинками*, що підкоряють вершину швидкоплинної хвилі теперішнього, знаходячи схвально-пристрасний відголос у видноколі повсякденної свідомості кожного громадянина, та вивисують націю у її власних очах психокультурного змужніння.

І тут для українства постає принаймні дві болісних проблеми: донині українською спільнотою не напрацьована та критична маса *позитивного досвіду державотворення*, котра б толерантно і воднораз тотально утверджувала її як вільну, самодостатню, титульну націю; по-друге, якщо і здійснені політичні вчинкові акції за період новітньої української державності, то вони мають адміністративне (провлад-

не), політичне або суто бізнесове змістовлення із явним дефіцитом духовно-патріотичного складника. Проте поза духовним змістом, тобто без чіткого світоглядно-ідейного зорієнтування, будь-яка справа, а тим більше *справа націєтворення*, перетворюється на формальне дійство (навіть якщо воно технічно чи організаційно досконале), яке виконує гімн честі не нації, а окремим персоналіям, організаціям чи партіям.

У цій драматичній ситуації, крім іншого, Україні потрібні не стільки зверхники (їх і так більше, ніж достатньо), скільки *достойники-патріоти, провідники-особистості*, котрі здатні повести за собою у справі українотворення народний загаль і нести повну відповідальність за її уреальнення. Це й означає бути особистістю, тобто повно розкрити свої *людиновимірні сутнісні сили*, а відтак насамперед дбати про загальнолюдське благо, рідну землю, духовну культуру суб'єктного довкілля [див. детально 4]. Мовиться про зародження і поступальний розвиток *оазисів глибинної українськості* у світовідчуванні і способі життя та *святинь вершинного українства*, зважаючи на психокультурну вагомість здобутків багатетнічної нації. Іншими словами, на повістці дня поставлено націєтворення – здійснення у найближчій перспективі *повномасштабного громадянського вчинку українськості*, до якого має бути причетне все населення країни. І цей похід у краще майбутнє нації, осяяний сонцем об'єднавчої світоглядної ідеї, сподіваюся, обов'язково буде здійснений так, як його свого часу (1878 рік) омріяв Великий Каменярь:

“... Отак ми всі йдемо, в одну громаду скуті

**Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті!**

І щастя всіх прийде по наших аж кістках“ [7, с. 68].

“Свята думка” у справі суспільство- і державотворення – це і є *українська національна ідея!* Але це тема окремої розмови.

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Переклад проф. Івана Огієнка. – Українське Біблійне Товариство, 2009. – 1152 с.

2. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 1999. – 32 с.

3. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию : 2-е изд., измен. и доп. – М.: Изд. группа “Прогресс”,

“Культура”, 1992. – 416 с.

4. *Сабадуха В.О.* Українська національна ідея та концепція особистісного буття : Монографія. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2011. – 176 с.

5. *Сковорода Г.* Повне зібрання творів : У 2-х т. – Т.1. – К.: Наукова думка, 1973. – 532 с.

6. Українська душа / За ред. В. Храмової. – К.: Фенікс, 1992. – 128 с.

7. *Франко І.* Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. – Т.1. Поезія. – К.: Наукова думка, 1976. – 503 с.

8. *Фурман А.В.* Психокультура української ментальності : 2-е наукове видання. – Тернопіль: НДІ МЕВО, 2011. – 168 с.

АНОТАЦІЯ

Фурман Анатолій Васильович.

Національна ідея – щит і меч українства.

Стаття висвітлює позицію автора як громадянина, науковця і патріота рідної землі в аргументованому розумінні духовної сутності та соціокультурного контексту, світоглядного змісту і продуктивних формовань, благодатного розвитку і реальних ризиків знівелювання значущості, ментальних складових та емпіричних показників наявності у сьогоденні української національної ідеї. Різномірно – аналітично, образно, емпірично – обґрунтовується теза, що українська душа, а відтак і соборний громадянський учинок українотворення, дадуть боговідповідні плоди достойного життєздійснення титульної нації лише за всеохватного утвердження духу українськості у часопросторі сучасного суспільства. Громадянська совість і духовна соборність українства діяльно збагачують енергетику власної національної ідеї, котра, за умов її прийняття й повсякденного обстоювання усім населенням країни, є духовним щитом та ідейним мечем величного історичного поступу української нації та побудови нею свого пристойного майбутнього серед небосхилу інших народів.

Ключові слова: Україна, спільна історична доля, українська національна ідея, масова свідомість, національна самосвідомість, українство, суспільство, громадянська совість нації, дух українськості, українська душа, геноцид, державотворення, світобачення, національне самовідтворення, рідний дім, гідність, хуторянство, українотворення, духовний щит, ідейний меч, добробут, духовна соборність українства, націєтворення, громадянський учинок українськості.

АННОТАЦИЯ

Фурман Анатолій Васильевич.

Национальная идея – щит и меч украинства.

Статья освещает позицию автора как гражданина, учёного и патриота родной земли в аргументированном понимании духовной сущности и социокультурного контекста, мировоззренческого содержания и продуктивных формопроявлений, благодатного развития и реальных рисков нивелирования значимости,

ментальных составляющих и эмпирических показателей наличия в сегодняшнем дне украинской национальной идеи. Разносторонне – аналитически, образно, эмпирически – обосновывается тезис, что украинская душа, а потому и соборный гражданский поступок украинносозидания, дадут богосоответствующие плоды надлежащего жизнеосуществления титульной нации только при всеохватывающем утверждении духа украинскости в пространстве и времени современного общества. Гражданская совесть и духовная соборность украинства деятельно обогащают энергетику собственной национальной идеи, которая, при условии её принятия и повседневно отстаивания всем населением страны, является духовным щитом и идейным мечом величавого исторического пути украинской нации и построения ею своего пристойного будущего среди небосвода других народов.

Ключевые слова: Украина, общая историческая судьба, украинская национальная идея, массовое сознание, национальное самосознание, украинство, общество, гражданская совесть нации, дух украинскости, украинская душа, геноцид, государство-созидание, мировоззрение, национальное самообновление, родной дом, достоинство, хуторянство, украинносозидание, духовный щит, идейный меч, достаток, духовная соборность украинства, нациесозидание, гражданский поступок украинскости.

ANNOTATION

Furman Anatoliy V.

National Idea – Shield and Sword of Ukrainians.

The article enlightens the position of the author as a citizen, scientist and patriot of native land in the argumentative understanding of spiritual essence and socio-cultural context, ideological content and efficient manifestation of shapes, grateful development and real risks of neglecting of significance, mental components and empirical indicators of availability in nowadays of Ukrainian national idea. The thesis that Ukrainian soul and correspondently collegial civil action of Ukraine creation will give God-worthy crops of worthwhile way of life of title nation only in the terms of overall establishment of spirit of Ukrainianness in time-space of modern society has been analytically, figuratively and empirically substantiated. Civil conscience and spiritual collegiality of Ukrainians actively enrich the energy of personal national idea, which, under the conditions of its adoption and everyday assertion by the whole population of the country is a spiritual shield and ideological sword of historical move of Ukrainian nation and creation of dignified future on the skyline of other peoples.

Key words: Ukraine, mutual historical destiny, Ukrainian national idea, mass consciousness, national consciousness, Ukrainians, society, civil conscience of nation, spirit of Ukrainianness, Ukrainian soul, genocide, state creation, ideology, national self-reconstitution, native home, dignity, Christianity, Ukrainian creation, spiritual shield, ideological sword, welfare, civil action of Ukrainianness.

Надійшла до редакції 25.07.2012.